

1913 - Filmkrisernes år

*Tilfældet A/S The Copenhagen Film Co. Ltd.
En fodnote i dansk films historie, men også et
modeleksempel.*

af Jan Olsson

Fromme håb, falske drømmesyner, fatale fejlbedømmelser - måske hårde ord, men den filmfeber som rasede i København i foråret 1913 fortjener et sådant eftermæle. De opskruede forventninger til hurtig profit i filmbranchen kunne i begyndelsen af året læses ud af de næsten dagligt reviderede lister over byens filmselskaber, og i iveren efter at rage

til sig af de forventede guldrandede papirer, trampede aktieejere in spe hinanden ned i køen til tegningslisterne. Allerede henimod efteråret forelå resultatet og i takt med betalingsstandsninger og konkurser tonede feberens røde kinder over i syg bleghed.

De lysende filmkonjunkturer som så mange forudså og spåede om, hvilede i stor udstrækning på den enestående kursudvikling der gjorde sig

gældende for Ole Olsens selskab, Nordisk Films Kompagni. Troen på at alle filmselskaber skulle kunne skabe guld ud af intet afstedkom en hysterisk opskruet efterspørgsel på aktier i de nye filmselskaber, uden nærmere analyse af forudsætningerne for Nordisks fremgang og situationen for filmindustrien som helhed. Mængden af dårligt underbyggede satsninger - i en tid hvor det internationale filmmarked begyndte

at knage i fugerne - viste sig katastrofal for alle som blåøjet satsede penge i troen på, at her fandtes kun lysende udsigter. Og af aktieprospekterne at dømme var der tale om helt risikofri investeringer. De bankmænd som havde stået som garantier for investeringerne fik deres rygte ødelagt, og for de skuespillere der blev bundet til de nye firmaer, selv efter at aktiekapitalen var brugt og lønudbetalingerne ophørt, var situationen prekær. Optræden for forskellige retsinstanser og undersøgelseskommissioner prægede en tid hverdagen for mange af de berørte skuespillere.

Blandt de nye forhåbningsfulde selskaber trådte A/S The Copenhagen Film Company Ltd. frem med de største fanfarer. Det følgende handler først og fremmest om dette selskabs storhed og fald i det omvæltningernes filmår 1913, da filmbranchen skiftede ham og fremtrådte med aspirationer om at være en respektabel underholdningsindustri med kunstneriske ambitioner, rede til at tage imod et borgerligt publikum i de nye kostbare pragtbiografer.

Men først et lille forspil. Lad os se lidt nærmere på en lille mand ved navn Oskar Emanuel Nathansohn, oftest slet og ret kaldt O. E. Nathansohn, senere med det storladne epithet generaldirektør - efter kendt forbillede. Historien om Nathansohn og filmen begyndte på Frederiksberg da det lykkedes ham at få bevilling til en biograf på Gl. Kongevej 100, på hjørnet af H. C. Ørstedesvej. Disse bevillinger var særdeles eftertraktede og svære at få. De gav indehaveren eneret til at vise film i et bestemt område. Det skete engang omkring 1906 eller 1907 - præcist hvornår fremgår ikke af bevarede dokumenter.

Mange biografejere blev efterhånden fristede til at udvide virksomheden til også at omfatte indspilningen af film, og således også O. E. Nathansohn, der i 1912 lod indspille nogle film i fleraktsformat. Succeser med disse, ikke mindst med hensyn til salget til et engelsk selskab af filmen der bar den ominøse titel *En frygtelig Fejltagelse* for 24.000 kr., gav åbenbart blod på tanden. Og med sigte på det internationale marked søsattes så A/S The Copenhagen Film Company Ltd. Man skulle med en aktiekapital på 250.000 kr. producere 18-24 film pr. år og fast engagere 35 skuespillere under ledelse

af instruktøren Paul Welander. Invitation til aktietegningen annonceredes i bl.a. Berlingske Tidende den 9. april 1913. Allerede i begyndelsen af september var pengene brugt op...

Da Copenhagen - jeg vil i det følgende at nemhedsgrunde kalde selskabet sådan - lanceredes i den internationale branchepresse blev det fra forskellig side nævnt, at instruktøren Paul Welander tidligere i et par år havde været instruktør på 'Sveriges største filmselskab'. Det var Frans Lundbergs Malmö-baserede virksomhed der blev hentydet til. Lundberg, der havde startet en internationalt orienteret produktion af vovede filmmelodramaer i 1910, satsede stort - først og fremmest på det tyske marked - i sæsonerne 1911 og 1912, men trak sig senere tilbage. Lundbergs film blev afsat i mange lande, ikke mindst fordi det drejede sig om langfilm i en tid hvor de var en mangelvare. Hurtigt kom produktionen af sådanne film i gang fra forskellig side, foruden hos dem der tidligt havde skaffet sig en markedsandel, som f.eks. Nordisk, også hos de store franske og italienske selskaber. Trods sejr modstand tog også efterhånden de amerikanske selskaber skridtet fra enaktere til features. Tilsammen gjorde alt dette, at 1913 var et dårligt valgt tidspunkt for at forsøge at slå igennem på et marked, der allerede var overetableret, og hvor desuden efterspørgslen var på vej mod andre genrer end de som de danske selskaber hidtil havde levet højt på: det erotiske melodrama og kriminalfilmen.

Foruden flere private motiver for at trække sig tilbage, var Frans Lundberg sig muligvis bevidst, at konjunkturerne havde ændret sig for hans film, der byggede på samme intrigemønstre som de danske. På den anden side af sundet havde man ikke de betænkeligheder.

Frans Lundbergs retræte skabte desuden et tomrum på den danske side: Det var jo fra København Lundberg rekrutterede størsteparten af сюжетterne, såvel som instruktøren Paul Welander. Lundbergs cheffotograf, Ernst Dittmer, fortsatte sin karriere i København, bl.a. i Record Film, inden han drog videre til Tyskland. Welander lod sig engagere af Copenhagen, og Lundbergs store stjerne, Ida Nielsen, dannede i København et selskab med Lundbergs tyske distributør, Robert Glombeck. Ud af dette samarbejde kom der to film indspillede i København i som-

meren 1913. Arvid Ringheim, der havde kreeret mange store roller hos Lundberg, var i 1913 indblandet i filmselskabet Dansk-Amerikansk Handelshus - Politiken rapporterede (20.06.1913) om hvordan selskabet under indspilninger ved Hornbæk var stødt på det danske kongepar og havde filmet monarken omgivet af selskabets badenymfer. Blandt Copenhagens fast engagerede trup finder man mange, der tidligere havde stået foran Lundbergs kamera: Hans Dynesen tilhørte Lundbergs stamtrup medens Kate Fabian og Agnes Nørlund-Seemann forekom mere sporadisk. Desuden huserede yderligere en halv snes filmselskaber af vekslende størrelse i den danske hovedstad.

Mens Frans Lundberg og hans søster, Maria Persson, selv satsede hele virksomhedens risikokapital, valgte flere af de nye danske selskaber at optræde som aktieselskaber. I tilfældet med Copenhagen kom 210.000 kr. af virksomhedskapitalen fra tegnede aktier, mens dele af de resterende 40.000 kr. udgjordes af aktiver som O.E. Nathansohn overlod mod aktier, først og fremmest biografen på Gl. Kongevej og trykkeri-virksomheden i samme ejendom. Selve bevillingen til at drive biografen kunne han ikke overdrage, og senere kunne Nathansohn købe biograf og trykkeri tilbage for godt og vel 14.000 kr i form af Copenhagen-aktier. Derved synes han for sit eget vedkommende at have klaret sig økonomisk nogenlunde helskindet ud af sammenbruddet¹. Og Nathansohn fortsatte med at smede filmplaner direkte efter at projektet Copenhagen var mislykket, men mere herom senere.

Af naturlige grunde er Copenhagen kun en fodnote i historieskrivningen, en tidstypisk foreteelse fra en overgangsfase i filmbranchens historie. Der kan endda af filmografiske grunde være grund til at skelne mellem den produktion der blev resultatet af Nathansohns virksomhed som privat filmproducent i 1912, og den produktion der fremkom under det nye selskabs ægide i 1913. Et par film blev faktisk lavet færdig af Copenhagen. Den ene titel er kendt: *Karen fra Gruben* - den anden, *Gorki*, er derimod ukendt, til trods for at Filmmuseet har et hjemligt program for filmen.

Det kildemateriale der, foruden det fyldige konkursdossier, kan opspores, udgøres af notitser og artik-

ler i samtidens danske dagspresse og filmtidsskrifter, først og fremmest Filmen. Derudover findes der en del lanceringsmateriale i den internationale filmpresse. Min oprindelige interesse for Copenhagen går tilbage til mine arkivodysséer i Frans Lundbergs kølvand. I denne sammenhæng gjorde Filmmuseets billedarkivar Janus Barfoed mig opmærksom på en samling uidentificerede stillbilleder som blev skænket museet af Olivia Nathansohn, der under sit pigegenavn Klingspor medvirkede hos Copenhagen og siden giftede sig med O.E. Nathansohns søn Miljam. Billedsamlingen består af en række portrætter af medlemmerne af skuespillertruppen, billeder som stammer fra den fint udstyrede og kostbare reklamebrochure som firmaet lod udsende. I Stjerner i Glashus beskriver Arnold Hending den som 'stor som en Vinduesrude med Kæmpebilleder af personalet indeni'. Den omtales også i den i Wien udgivne Kinematographische Rundschau (nr. 286, 31.08.1913). Udover dette portrætgalleri findes også et antal opstillingsfotos fra filmene og nogle forstørrelser fra de nu forsvundne filmstrimler. Filmbillederne stammer primært fra Copenhagens indspilninger, en del bærer selskabets bomærke, medens nogle sandsynligvis stammer fra indspilninger i forlængelse af Copenhagens virksomhed. En forlængelse, der har en svensk tilknytning gennem instruktøren Georg af Klercker.

I Marguerite Engbergs ambitiøse bearbejdning af facts omkring den danske stumfilms totale produktion, den fembinds Registrant over danske film, forekommer film fra Copenhagen i bind 2 og under produktionsåret 1912 (sic! firmaet blev først grundlagt i 1913) med fire opgivne titler med følgende indbyrdes rækkefølge: *Karen fra Gruben*, *Mac Morton*, *Mesalliance* samt *En frygtelig Fejltagelse*. Premieren på *Karen fra Gruben* angives til 26.02. 1913, en oplysning der forekommer besynderlig da filmen først blev indspillet sommeren 1913. *Mac Morton* savnes der premiereoplysninger på og de to øvrige titler har korrekte data: *En frygtelig Fejltagelse* den 29. august 1912 og *Mesalliance* den 10. maj 1912. De tre sidstnævnte film er indspillet af Nathansohn indenfor rammerne af hans biografvirksomhed, selvom *Mac Morton* blev lanceret under Copenhagens banner.

Produktion Nathansohn 1912

Første udspil

O.E. Nathansohns første film, *En frygtelig Fejltagelse*, var baseret på et manuskript af skuespilleren Axel Strøm, der selv optrådte i en mindre rolle som præst. Den 29. august 1912 havde Nathansohn, som anmelderen i avisen København skriver, indbudt 'en Mængde frederiksborgske og københavnske kunstforstandige Damer og Herrer til at overvære Premieren paa en ny Film.' Avisens udsendte mente, at filmen stod for en mere konventionel borgerlig moral en de mange halsbrækkende dramaer som blev produceret af andre selskaber og overvejende værdsatte anmelderne Nathansohns førstefødte. Ekstrabladet mente, at den bombastiske titel 'dækker over en lang, romantisk Historie, der nok vil underholde og bevæge et stort Publikum.' I Folkets Avis var der ingen direkte vurdering af filmen, men derimod blev Nicolai Neiiendam og Berthe Forchhammer - begge fra Det Kongelige Teater - prist i de to bærende roller, en bedømmelse som blev delt af de øvrige anmeldere. Flest reservationer havde signaturen Hj. (Christian Hjort-Clausen) i Politiken, som mente, at filmen var alt for lang, 75 minutter i følge Køben-

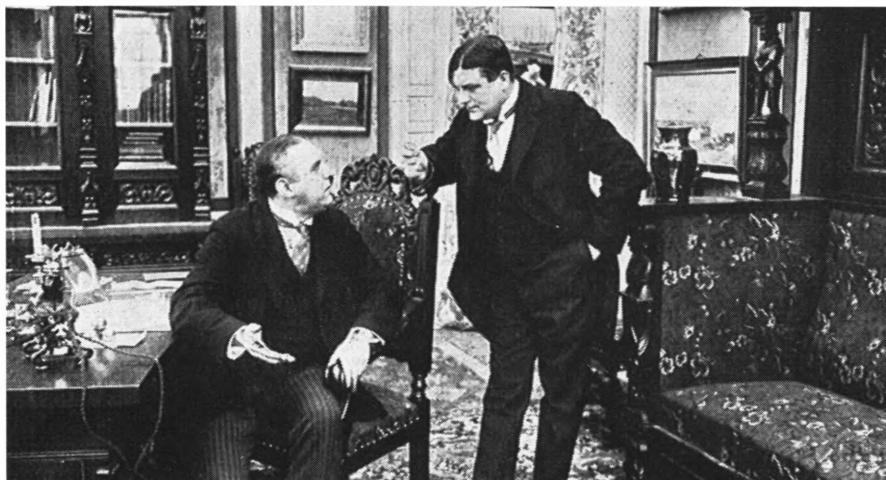
havn. Til trods for at Hj. mente, at filmen var alt for langtrukket og at iscenesættelsen ofte var 'meget naiv', fandt han dog filmen interessant og berømmede den kultiverede spillestil. Fyldigst og mest analytisk var anmelderen i Socialdemokraten (30. august 1912, ligesom de øvrige anmeldelser):

Teatret siger selv, at det med denne sin første selvarrangerede Film har søgt det ideelle i Kunsten saanær som muligt. Bortset fra den bombastiske titel mærker man ogsaa Bestræbelserne derfor. Skuespillet udvikler sig nogenlunde naturligt Led for Led og ikke med store Spring fra Scene til Scene. Det er anlagt mindre paa at virke ved Sensation end ved Rollernes kunstneriske Udførelse. Alligevel er man heller ikke her endnu kommen over det skrappeste Melodrama.

Politiken vender tilbage til filmen i en notits den 3. september hvor man billigende noterer sig, at selskabet har lyttet til avisernes synspunkter og har 'tager Anledning af vore kritiske Bemærkninger til at beskære Filmen sterkt saaledes at visse bristende Punkter i Iscenesættelsen er fjernede, og nu samler Filmen ud-

Side 32: O. E. og en del af Copenhagens skuespillere. De to herrer i forreste række til venstre er uidentificerede, derefter Anni Sønderby, bag hende Paul Welander og bag ham Marius Hansen. Forreste række fra venstre i øvrigt: Miljam Nathansohn, uidentificeret kvinde, Olivia Klingspor, O. E., uidentificeret herre samt Torben Krarup. De to herrer i øverste række er uidentificerede. Foran dem sidder formentlig Knud Sørensen. Fra venstre i øvrigt: Ellen Jacobsen, Kate Fabian, Esther Frank, Lilli Jansen, Johannes Lennøe og Agnete Poulsen.

Nedenfor: Fra 'Mac Morton': Knud Lumbye som Gouldsmith og Paul Welander (th) som Mac Morton. (Fra Kinematograph and lantern Weekly, 28.8.1913).

mærked Hus.' Samme ønske om nedklipping fremførte anmelderen i København.

Filmen handler om et søskendepar som efter forældrenes død får ansættelse hos en kunstner, professor Storm, der dog er uvidende om søskenderelationen. Pigen, Toni, som spilles af Berthe Forchhammer, er professorens model, men broderen (Poul Rosenberg) er tjener i huset. Professoren (Nicolai Neiiendam) forelsker sig i sin unge model, men hans jalousi vækkes af de tætte relationer han synes han mærker mellem modellen og tjeneren. Storm beslutter at rejse væk en tid for at glemme pigen, men hos hans ven præsten (Axel Strøm) plages han af længsel efter Toni og vender hjem. Hjemme igen opdager han, at tjeneren har besøg af Toni, der forsøger at gemme sig bag et madonnabillede som hun tidligere har stået model til. Storm gribes af ukontrollabel jalousi og kaster sig over maleriet med en kniv og kommer til at lave en rift i Tonis kind. Tjeneren kaster sig imellem og de uskyldige søskenderelationer afsløres, hvorefter alt slutter lykkeligt.

Nathansohn havde som nævnt held til at afsætte filmen i England. Den første annonce findes indrykket i *The Kinematograph and Lantern Weekly* d. 15. maj 1913 (s. 366) af London-distributøren Tyler Film. I samme tidsskrifts nummer fra 22. maj (s. 484) er der et minireferat af filmens handling; eksakt samme tekst dukker op i juninummeret af *Kinematograph and Monthly Film Record*. Filmen blev sendt ud på det engelske marked den 23. juni og dens længde blev opgivet til 2797 fod, ca. 900 meter. Skal man tro Copenhagens aktieprospekt indbragte salget 24.000 kr.

I Marguerite Engbergs Registrant s. 311 er der nogle oplysninger som man må sætte spørgsmålstegn ved. Foruden manuskrediteringen der deles mellem Axel Breidahl og Axel Strøm, tildeles den sidste endog instruktørrollen. Anmelderne krediterer overalt Axel Strøm alene for manuskriptet, og Axel Strøms eventuelle instruktørindsats kan ikke verificeres. Af skuespillernavnene i Registrant... er nogle også umulige at dokumentere: Med Vera Lundstrøm menes sandsynligvis Vera Lindstrøm, men såvel hendes som Alexander Bovenschultes og en fru Appelkvists medvirken kan ikke læses ud af kilderne. Vera Lindstrøm duk-

Fra 'Mac Morton jages og falder. Paul Welander og Emanuel Gregers. (Fra *Kinematograph and Lantern Weekly*, 14.8.1913).

ker senere op hos Copenhagen, og Bovenschulte medvirkede i Nathansohns næste produktion. Hvad angår Lindstrøm præsenteres hun med tilknytning til Copenhagen i magasinet *Filmen* fra 15. august 1913, hvor hun beskrives som ny på det hvide lærred.

Fem billeder fra filmen er bevarede på Det Danske Filmmuseum. På et af billederne er nogle af skuespillernavnene angivet, nemlig Lilly Jansen og Agnete Poulsen, der begge senere dukker op hos Copenhagen. Hvad angår Jansen er identifikationen sandsynligvis korrekt, men i tilfældet med Poulsen er det mere usikkert. Yderligere en oplysning i Registrant... savner dokumentation, nemlig at Richard Mortensen var filmens fotograf.

I New York Dramatic Mirror fra den 5. marts 1913 findes der en kurios notits omkring netop denne film. Historieskrivningen er mildt sagt dubiøs:

The first Danish films ever produced are arriving in this country via the San Francisco customs. Richard Nathansohn, of Los Angeles, has secured the sole right of handling the films in the United States and Canada, and will have headquarters here. The films, produced by a strong corporation at Copenhagen, are striking in their art and human theme. Two have been shown privately in this city and both are fascinating as the

perusal of an intensely interesting novel, the producers having played all the scenes in the features, instead of sacrificing art by substituting subtitles. The photography is of highest type, the night effects, taken during the midnight sun never having been equalled in America, according to all critics present. In the cast of the company performing the plays were Nicolai Neiiendam and Berthe Forchhammer, leads from the Royal Theater, Copenhagen, who performed for the film by special permission of the crown. Other noted actors were Axel Strom, Fru Appelby, Sonja Brasky, Fru Boserup and M. Rosenberg.

Oplysningerne om Sonja Braskys og Fru Boserups medvirken findes kun i denne sammenhæng. Fru Appelby er formentlig identisk med Fru Appelkvist som nævnes i Registrant...

Andet udspil - En mesalliance

Nathansohns næste opus, *Mesalliance*, havde premiere den 5. oktober 1912. Trækplastret var dennegang Elith Reumert, skuespiller på Det Kongelige Teater og netop kommet hjem fra et succesrigt gæstespil i Amerika. Filmens programhæfte, der findes på Det Danske Filmmuseum, indeholder ingen billeder og andet kildemateriale end pressereaktio-

nerne findes ikke. Filmen er et renlivet melodrama og Hj. i Politiken beskrykkede ikke sine ord. Filmen er 'temmelig blottet for alt, hvad der hedder Sandsyndlighed og Logik.' Afslutningsscenerne fra strand og hav blev derimod berømmet (6. oktober 1912). Socialdemokratens udsendte betegnede stykket som 'næsten lidt for naivt', men mente, at sådant stof havde samme berettigelse for det brede filmpublikum som en gang revyen og sensationsromanerne. (8. oktober 1912). I Ekstrabladets notits fra den 7. oktober forekommer der en interessant oplysning, nemlig at filmens slutscener skulle være indspillet i Espergærde syd for Helsingør, hvor der i løbet af sommeren arrangeredes en 'blomsterkorso'. Et af de mange referater fra denne begivenhed synes at verificere Ekstrabladets oplysning. I Nordsjælland (1. august 1912) nævnes filmindspilningen: 'ogsaa til levende Billeder blev der taget en film ved Tipperup Bakker.'

Filmens programhæfte leverer et fyldigt referat af filmens handling, fordelt på fire akter og yderligere opgives en tekstliste omfattende 47 mellemtekster. Som i mange af tidens film står en adelig familie i centrum - svig, kærlighedsforviklinger og forbryderiske anslag præger intrigen, men efter mange spektakulære scener klinger historien ud i melodramatiske obligatoriske happy end.

Filmen handler om en greve (Elith Reumert) som havner i økonomiske vanskeligheder efter at en afskediget travtræner (Parly Petersen) arrangerede en altødelæggende brand. Situationen reddes af en ven baronen (Otto Detlefsen), der gør krav på grevens datter (Sigrid Bjørvig). Hun er dog mere interesseret i faderens jockey (Emil Skjerne). Et anslag fra baronen mod rivalen afsløres og så fejres der bryllup mellem de unge: 'den rette Kærlighed har overvundet alt', konkluderer programhæftet.

Tredie udspil - en svindler

Om Nathansohns tredje og sidste privatproduktion, *Mac Morton*, hedder det i Registrant... at den bygges på et manuskript af Axel Breidahl mens instruktionen tilskrives Paul Welander. Welander optrådte indiskutabelt i titelrollen - det fremgår af programhæftets rolleliste - hvorfor krediteringen for instruktionen synes rimelig, selvom oplysningerne ikke kan dokumenteres.

Filmen er annonceret i Filmen 15.

august og 1. september 1913. Der angives længden til 2 akter og ca. 1000 meter, mens programhæftet angiver 3 akter. Annoncerne er indrykket af Copenhagen, selvom filmen er indspillet indenfor rammerne af Nathansohns privatproduktion, ellers skulle den have figureret i konkursakterne. Filmen blev i England distribueret af Globe Film, mens Copenhagen havde kontrakt med Tyler Film. Og desuden bærer lanceringsbillederne ikke Copenhagens logo. I annoncerne i den britiske fagpresse opgives længden til 2000 fod fordelt på 2 akter, altså knap 700 meter, et tal der harmonerer godt med de 736 meter der er anført på det norske censurkort, hvor filmen er anført som kommende fra Copenhagen. Manglen på en europæisk standard for aktlængde, gør det umuligt at afgøre om den engelske version er klippet ned. Dog stemmer handlingsreferatet i det danske program helt med præsentationsartiklen i The Kinetograph and Lantern Weekly fra den 28. august 1913 (s. 1857), hvor der tales om en toakter spækket med 'thrills and sensations'.

Nedenstående referat af filmens i sandhed begivenhedsrige intrige, tager hensyn til såvel det danske programhæfte (fra Filmmuseet) som præsentationen i The Kinetograph and Lantern Weekly.

Mac Morton (Paul Welander), officielt advokat, men bag den respektable facade en skrupelløs bandit, indbydes til en fest hos den formuende James Gouldsmith (Knud Lumbye). Mac Morton planlægger at kidnappe Gouldsmiths datter, Maud (Olivia Klingspor), for at få en rundelig belønning. Mac Morton ankommer til festen sammen med sin kumpan doktor Harrison. Denne placerer i Mauds taske et falskt brev, hvori en ung russisk fyrste beder hende møde sig. Den eventyrlystne Maud efterkommer opfordringen og bliver i en bil bortført af Mac Mortons lakajforklædte medsammensvorne til et gammelt forfaldent hus. Mac Morton får Gouldsmith til at udlove en belønning til den, der redder datteren. Overfor datteren optræder Mac Morton forklædt som kvæker, hvilket dog ikke forhindrer ham i at gøre tilnærmelser. Også Mac Mortons kontorpige, Alice (frk. Primrose) udsættes for hans opvartning. Hendes bror Tom (Emanuel Gregers), kommer i klammeri med Mac Mortons medsammensvorne og Tom, Alice

O. E. i familiens skød. Nærmest O. E., Miljam. Til højre for denne Richard og Miljams hustru Olivia (født Klingspor), tv. Samuel. Bagest O. E.'s hustru.

og deres onkel Sam (Berthel Krause) beslutter sig til at undersøge Mac Mortons forehavender. Alice, der er blevet taxachauffør, parkerer sin bil indenfor Mac Mortons bekvemme rækkevidde, og han hyrer da også bilen og leder dermed hende og broderen Tom, der har skjult sig på den bagerste kofanger, til huset hvor Maud holdes fangen. Der overmandes Tom af 'en gammel jøde' (Marius Hansen), men befries senere af Maud og onkel Sam. Denne alarmerer politiet, men det lykkes Mac Morton at få kontakt med sine medsammensvorne, der forklædt som politifolk 'anholder' Mac Morton. Tom, som elsker Maud, og onkel Sam vægrer sig mod at tage imod den udlovede belønning, men de kan dog ikke bevise Mac Mortons skyld. Denne ser hvordan Mauds redningsmænd siger nej tak til checken og lidt senere kommer Mac Morton tilbage til Gouldsmith forklædt som onkel Sam for at hente belønningen. Gouldsmith tror at onkel Sam har fortrudt, men Mac Morton afsløres i banken og den rigtige onkel Sam og Tom forfølger ham over tagene. Til slut taber Mac Morton balancen og styrter til jorden. Filmen slutter med at Alice får pengene og Tom belønnes med Mauds kærlighed. Det har ikke kunnet dokumenteres, at Mac Morton er blevet vist i Danmark, selvom Nathansohn selvfølgelig har vist den i sin egen biograf.

Med denne spændingshistorie på højt niveau slutter O. E. Nathansohns privatproduktion.

A/S The Copenhagen Film Company Ltd.

Aktietegningen i det nye selskab indledtes den 9. april og allerede samme dag kunne Berlingske Tidende meddele, at aktiekapitalen var overtegnet.

Den 11. april 1913 indregistrerede A/S Copenhagen Film Company Ltd. i Handelsregistret. Halvdelen af aktiekapitalen på 250.000 var da indbetalt, resten adviseredes til den 1. juni. En lang række skuespillere, ca. 35, foruden teknisk personale, de fleste tyskere, bl.a. fotografen J. Rona, blev ansat i løbet af april og selskabet erhvervede et lokale i Hellerup som atelier. Det lå på en strandgrund på adressen Lille Strandvej Sidevej 4. O.E. Nathansohn blev selskabets generaldirektør og sønnerne fik også ansættelse, Miljam som inspektør for biografen på Gammel Kongevej og Samuel blev drifts- og kontorchef. Den tredje søn, Richard, kom til at repræsentere selskabet på det amerikanske marked. Financielt var firmaet knyttet til Frederiksbergs Bank og til bankierfirmaet Johannes Henriques & Co. Henriques var tillige formand for bestyrelsen, der i øvrigt bestod af advokat Jens Wenzzel, ingeniør Thomas Frederik Westenholz samt fra Frederiksbergs Bank direktør Alfred Tofft.

Selskabet blev dannet med henblik på det udenlandske marked og i indbydelsen til aktietegning blev dansk films gode chancer for international afsætning fremhævet. For at sikre eksporten blev der indgået en række aftaler med filmagenter i forskellige lande - kontrakterne indgår i Copenhagens konkursakt. For det tyske markeds vedkommende kontaktedes firmaet Max Stambulki i Berlin allerede den 9. april. Stambulki bandt sig til gennemsnitligt at afsætte 5 kopier af hver film der blev indspillet det første år. Produktionen blev beregnet til at omfatte 20 titler. I konkursakten indgår også en del korrespondance mellem Stambulki og Copenhagen. Den 8. september berømmer Stambulki selskabets første film: 'Wir haben bewundert, wie gut Sie es verstanden haben, einer derartigen Wild-West Film herzustellen.' Filmen der sigtes til er *Karen*

fra *Gruben* og af brevet fremgår, at også *Gorki* er nået til Berlin.

Stambulki's brev fra den 29. oktober handler netop om *Gorki*, og han pakker ikke ordene ind hvad angår de tre kopier og siger at han fortryder samarbejdet med Copenhagen:

Der eine Film ist derartig miserabel, dass wie heute noch nicht wissen, wie sich der Kunde zur Abnahme dieses Filmstellsen wird. Ausserdem sind einzelnen Szenen doppeltdrin gewesen, während in den anderen Teilen Szenen fehlten. Wir danken Gott, dass endlich die polnische Wirtschaft aufgehört, und wollen uns nicht lange mit Ihnen hinstellen und die Angelegenheit nunmehr erledigen.

Trods sin misfornøjelse gentager Stambulki tilbuddet om at købe selskabets negativer hvis prisen er rimelig. I akterne findes der intet yderligere om sagen.

Lignende kontrakter blev tegnet med andre lande. For Rusland med Robert Persky i Moskva, for Østrig-Ungarn, Balkan, den nære orient og Ægypten med Adler Sándor i Budapest, for Italien med Roberto Radonga i Rom, for Frankrig, Belgien, Holland og Sydamerika med Juan Sala i Paris, for Spanien og Portugal med José Gurgui i Barcelona, for Norge med A/S Tivoli i Kristiania og for Storbritanniens vedkommende med Tyler Film Co. For USA og Canada havde Richard Nathansohn rettighederne. Kontrakter blev indgået i løbet af maj og i juni efterlyste selskabet scenarier gennem en annonce i det britiske The Bioscope (5. juni. 1913).

I løbet af sommeren blev der i pressen intet bemærket om selskabets aktiviteter. Først i september blev selskabet igen nyhedsstof og da i sammenhæng med en bekendtgørelsen om en ekstraordinær generalforsamling den 6. september. Et lille forspil noteres allerede den 4. september i den danske emigrantavis Nordlyset, udgivet i New York, hvor Copenhagen indbyder til aktietegning. I samme nummer er der en særdeles optimistisk præsentation af

foretagendets udsigter og oplysningerne om den aktuelle børskurs var klart vildledende. Avisen Riget bemærkede manøvren den 16. september i en artikel kaldt 'American Bluff'. Her betegnede man prospektet som falskt. I virkeligheden fremkom tilbuddet helt uden bestyrelsens vidende og til overflod var der ikke tale om nye aktier som kunne give selskabet en kapitaltilførsel, men et forsøg på at afhænde aktier, der var blevet erhvervet fra O.E. Nathansohn.

I forbindelse med generalforsamlingen fremgik det, at selskabet havde akut mangel på likvide midler og havde brug for nye penge for at kunne afslutte de otte film man havde påbegyndt. O. E. Nathansohn redegjorde for en række årsager til den situation: Man havde ikke som planlagt kunnet leje et atelier, men var blevet tvunget til at købe en ejendom og grund til dette formål, hvilket forsinkede produktionen. Endvidere var selskabet med kort varsel blevet opsagt fra det laboratorielokale man havde lejet på jernbaneterrænet og var blevet tvunget til at flytte også denne virksomhed til Hellerup-atelieret. Samtidig var man blevet nødt til at anskaffe sig en del laboratorieudstyr tidligere end planlagt og yderligere var nogle af de kopier, der var blevet fremstillet af Film Werke i Düsseldorf ødelagte og man havde måttet lægge penge ud for at få dem restaurerede. Bestyrelsen mente, at selskabet havde brug for et kapitaltilskud på ca. 150.000 kr. for at fuldføre atelierbyggeriet i Hellerup og for at færdiggøre og lave kopier af de otte film. Generalforsamlingen besluttede efter livlig diskussion, at selskabet skulle forsøge at låne den sum penge man behøvede. Det fyldigste referat fra generalforsamlingen findes i Børsen for den 7. september 1913.

Da låntagningen mislykkedes bekendtgjordes endnu en ekstraordinær generalforsamling den 18. september, hvor dagsordenen bestod af spørgsmålet om kapitaltilskud 'eventuelt Beslutning herom, eventuelt Beslutning om Likvidation.' Inden generalforsamlingen interviewede signaturen Tom. (Carl Th. Dreyer) i Ekstrabladet den 15. september kontorchefen Samuel Nathansohn. Denne fortro, at man ikke fra starten havde ladet tegne en højere aktiekapital, noget der dengang havde været let. Nu havde Ole Olsens mange kritiske udtalelser om situa-

tionen i branchen næsten umuligjort nytægning. På spørgsmålet om hvad selskabets kapital var blevet anvendt til, svarede den unge Nathansohn, at 'Vi har lavet 8 films, hvoraf de to allerede er udsendte.' Det må være *Karen fra Gruben* og *Gorki* han sigtede til. Dreyer vendte tilbage til situationen for Copenhagen dagen efter og nævnte også krakkene i selskaberne Hejmdal og Danske Skuespilleres Filmskompani. Sidstnævnte selskab havde kun produceret en eneste film - *Skuddet i Taagen*, der blev solgt til Tyskland til underpris. En lang række artikler tilflød den danske hovedstadspresse i de følgende dage. Det vægtigste indlæg omkring Copenhagens stilling var Børsens fyldige analyser den 17. september. Her blev der peget på det paradoksale i, at bestyrelsens økonomiske bedømmelse peger på reel gevinst, under forudsætning af, at man får det ønskede kapitaltilskud, samtidig med at de bank- og finansieringsselskaber der var repræsenterede i bestyrelsen - Frederiksbergs Bank og vekselerer Johannes Henriques & Co - ikke var rede til at skyde den kapital ind, som var nødvendig for at få del i den gevinst som samme bestyrelse havde præsenteret i en kalkule. Deres afventende holdning får andre banker til at trække fingrene til sig, hævdede den anonyme artikelforfatter.

Den 19. september refererede Børsen ligesom en række andre aviser hvad der havde været diskuteret på den nye generalforsamling. Det viste sig, at forsøget på at udbyde nye præferenceaktier ikke gav mere end 43.000 kr. sammen med en prøvetegning under generalforsamlingen; Henriques var villig til at tegne for 20.000 kr., mens Frederiksbergs Bank ikke ville skyde penge ind. I forbindelse med generalforsamlingen gik den siddende bestyrelse af og en gruppe aktieejere, otte, overtog posterne, hvilket skabte en noget uklar ansvarsfordeling. Carl Th. Dreyer kom i Ekstrabladet den 19. september med et nyt indlæg omkring 'Filmsdeliriet' (artiklen mangler i Peter Schepelerns udgave af Dreyers journalistik). Dreyer besmykkede ikke sine ord mod O. E. Nathansohn og forlangte umiddelbar likvidation, ny kapital ville bare forsvinde samme vej som hidtil, nemlig i "Generaldirektør Nathansohns Families Lomme. Et par uger senere meddelte Politiken (28. september) af selskabet ikke

havde haft held til at fremskaffe de fornødne 150.000 kr. Siden fulgte en langtrukken kamp mellem de kontraktansatte skuespillere og selskabet omkring konkursspørgsmålet. Skuespillerne fik tilbudt at benytte selskabets atelier, men takkede nej.

Advokat Aksel Jorck, der blev engageret af skuespillerne, repræsenterede fire af dem i forbindelse med processen mod Copenhagen. Knud Almar indstævnedes selskabet for Hof- og Stadsrettens Gældskommission og fik tilkendt erstatning fra Copenhagen for manglende lønudbetaling i henhold til kontrakten (Hof- og Stadsrettens Gældskommissions 1. afdeling Domprotokol 15. december 1913, Landsarkivet). Selv Knud Bærentzen, Vera Lindström og Paul Welander fik tilkendt erstatning (Hof- og Stadsrettens Domprotokol i 1-instanssager nr. 90 A, Bærentzen 12. januar 1914, Lindström og Welander 26. januar 1914; referat begge dage i Ekstrabladet).

For at give den nye ledelse mulighed for at realisere selskabets aktiver, ventede skuespillerne med at fremtvinge konkursen. Den 9. januar 1914 kunne Børsen dog meddele, at selskabet den foregående dag havde indgivet konkursbegæring, dette først og fremmest fordi skuespillerne vægrede sig mod at medvirke til likvidation. Selskabet havde ikke haft held til at afhænde sine seks negative (*Karen fra Grube* og *Gorki* var allerede solgt) trods forsøg herpå i København, Berlin, og London. Dette

dokumenteres af konkursforhandlingerne.

Det interessanteste materiale i konkursakten handler om de otte film. Det som fremkommer i denne sammenhæng tyder på, at selskabet delvis faldt af mangel på professionel kunnen, ikke mindst hvad angår foto og produktionsledelse. Yderligere findes der en fortegnelse over de 28 manuskripter som selskabet indkøbte, hvoraf det fremgår hvem der var ansvarlig for de indspillede manuskripter.

1. *Efter 15 år* handler om et barn der kidnappes og sælges til sigøjnere og efter 15 år bliver fundet. Inspektion af det indspillede materiale resulterer i bedømmelsen: 'For smaa Personer, daarlig Instruktion.' Manuskript: Paul Welander.

2. *Uskyldigt dømt* - 'Kærlighedshistorie. Ung Pige bliver forført.' Også her er bedømmelsen 'For smaa Personer, daarlig Instruktion.' Manuskript: Sigurd Helliksen under titlen 'Hævnen'.

3. *Sorte Maske* handler om 'Tyveri af Hærens Papir som sælges til en fremmed Magt, Tyven fabrikkerer forskellige Beviser, mod en Uskyldig hvis Kæreste han eftertragter'. Der mangler 3-4 dage for at færdiggøre optagelserne. Manuskript: Fritz Stannis.

4. *Gorki* handler om 'Bankrøveri'. Af materiale findes et negativ i København og et i USA sammen med en kopi. Desuden findes der 13 kopier i Europa og 5 i København. Manuskript: Miljam Nathansohn - en

Fra 'Gorki'. Tv: I forreste række fra venstre: Olivia Klingspor, Vilhelm Schultz, Vera Lindstrøm og Valdemar Keller som den kutteklædte Hjalmar. Bag Vera Lindstrøm ses Torben Krarup og bagest i midten Agnete Poulsen. (Fra Kinematograph and Lantern Weekly, 4.9.1913).

Th: Torben Krarup truer sin kumpan Vilhelm Schultz og befrier Vera Lindstrøm. (Samme kilde).

'Gorki nr. 2' er også købt af samme ophavsmand.

5. Hjemløse - 'To Forlovede kører i Motorcycle, kører imod en Bom. Hun mister Hukommelsen og flakker rundt.' På spørgsmålet om svagheder noteres 'ingen'. Manuskript: Fritz Stannis.

6. Karen fra Gruben. Her befinder det ene negativ sig i Düsseldorf, det var jo der man fik fremstillet kopierne, det andet i USA. Endvidere findes der én kopi i København, én i Berlin, én i England, én i Düsseldorf og 6 i 'Europa'. Filmen handler om 'Postrøveriet i Minen, Kamp mellem to Rivaler.' Manuskript: Miljam Nathansohn.

7. Hvide Rose handler om en 'Forbryderbande der bærer en hvis Rose

som Tegn'. Manuskript: Miljam Nathansohn.

8. Gyngende Grund handler om en 'Agerkarl'. Tekniske mangler er ikke noteret, men indspilningen er ikke afsluttet. Manuskript: P. Nielsen.

Adskillige, men langt fra alle, af de fotografier som Olivia Nathansohn donerede til Det Danske Filmmuseum kan kobles til ovennævnte titler. Handlingsfragmenter giver jo i en del tilfælde en meget vag ledetråd. Desuden findes der i samlingen billeder, der ikke hører hjemme blandt Copenhagens produktioner. Det gælder bl.a. en del billeder hvor man ser den svenske skuespiller og instruktør Georg af Klercker.

Produktion A/S The Copenhagen Film Company Ltd.

At skille spor fra vildspor er en del af det løbende basisarbejde i al form for filmografisk forskning, og forskning angående forsvundne film er i høj grad afhængig af kritisk - og kreativ - håndtering af kilderne. I tilfældet med Copenhagen har et ganske konkret spor - til og med et jernbanespor - voldt en del bryderi. I nogle udenlandske filmtidsskrifter forekommer der notitser om Copenhagens indspilninger. Kilden synes at være en korrespondent knyttet til tidsskriftet Filmen, i det mindste er rapporten i The Kinematograph and

Lantern Weekly (21. oktober 1913, s. 1767) signeret med tidsskriftets navn. Rapporten, der benævnes 'The Trade in Denmark', er dateret den 14. august og beretter om, at Copenhagen for nyligt med to ekstratog transporterede 250 skuespillere og 60 heste 'to one of the most beautiful spots in Denmark, where, I hear, a big production was made.' I det østrigske Kinematographische Rundschau blev der i nummeret fra den 24. august bragt et 'Dänischer Brief'. Selve brevet er dateret den 20. august. Tilsyneladende er det

den samme korrespondent som førte pennen i rapporten til England, for tekstoplægget er den samme og en del formuleringer identiske. Her hævdes det, at togets destination var 'nach dem Norden Dänemarks...'. Samme version finder man i det franske Ciné-Journal fra 6. september.

Botaniserer man i det efterladte billedmateriale og blandt de titler og embryoer til synopses som forekommer i konkursakten, er det ikke mange film som kan have haft brug for et så stort antal heste; egentlig kun *Karen fra Gruben*, men den er til gengæld ikke indspillet i det nordlige. I dokumenter kaldes den indimellem for 'Faxe-stykket', netop fordi den blev indspillet i det store kalkbrud. Lokalpressen fra Faxe-egnen giver en meget præcis datering af indspilningerne som stemmer fint overens med oplysningerne om ekstratog som forlod København ved månedsskiftet juli-august. I Næstved Tidende fra den 28. juli 1913 meddeles det, at Copenhagen har indgået aftale med Faxe Kalkværk om at indspille en film på selskabets område. I avisen Øst- og Sydsjælland fra den 30. juli leveres der til og med en lille indspilningsrapport med præcise oplysninger om hvornår optagelserne fandt sted. Under rubrikken 'Filmoptagelse' læser man:

Under megen Skydning har et større, kostumeret selskab fra København Tirsdag Formiddag (vs. den 29., min anm.) paabegyndt Opførelsen af en Filmskomedie i Faxe Kalkbrud. Spillet i de for dansk Natur ejendommelige Omgivelser ventes ikke tilendebragt før paa Lørdag. I de hyppigt vekslende Scener medvirker en Mængde mere eller mindre understafferede Personer og en halv Snes Heste. Tilskuerkredsen har hele Tiden været baade stor og interesseret.

Alt tyder således på at de to togs destination var Faxe og at filmen der

gjaldt var *Karen fra Gruben*. Den 18-21 januar 1914 blev filmen vist i Biografteatret i Faxe. I den internationale filmpresse finder man et par annoncer for filmen. Blandt de mange annoncer for Copenhagen som den franske repræsentant Juan Sala lod indføje i *Le Courier Cinématographique* gælder én *Karen - La fille de la mine* (nr. 42, 18. oktober 1913). Også på det amerikanske marked finder man spor af filmen. Tidligst i *The Motion Picture News* fra 6. december 1913, og i en liste i *Motography* fra den 31. marts 1914 (s.52) indrykket for selskabet Trans-Oceanic Films opregnes såvel *The Bandits of Death Valley* (= *Karen...*) som *Gorki, the Demon Detective*. Begge opgives at være på 3000 fod, hvilket stemmer nogenlunde overens med konkursaktens opgivelser på hhv. 820 og 865 meter. I *Variety* fra den 19. februar 1915 findes en kort og kun lidt værdsættende anmeldelse af *The Bandits of Death Valley*:

The story is the old type of melodramatics. Outlaws have been terrorizing the country. A large reward is offered for their capture. A young girl and her sweetheart decide to try for the money. A half-witted man hears a plot of these thieves and learns of their hiding place. He informs the girl's lover. They set out to capture the outlaws, and succeed. The story could have been told in one reel. A decidedly cheap three-reeler.

På Det Danske Filmmuseum findes på denne film et dansk filmprogram med 6 stillbilleder, fyldig synopsis og tekstliste. Desuden angives fem af de medvirkende: Karen spilles af Tolva Jacobsen, hendes kæreste Karl af Knud Bærentzen, Karls rival og stykkets skurk, Lui, af Axel Matzon, mens man i rollen som den retarderede Søren finder Marius Hansen og endelig Johan Jensen i rollen som kroejeren Ola.

Annoncematerialet i den internationale fagpresse omkring *Gorki* er noget fyldigere end for *Karen i Gruben*. Juan Sala gik ud i en helsidesannonce i *Le Courier Cinématographique* den 16. og 30. august og den 27. september. Premierer blev annonceret til den 13. oktober. Agenten Adler Sandór annoncerede filmen i *Kinematographische Rundschau* den 24. august 1913, hvor premieren annonceredes til den 25. september. Fire skuespillere blev nævnt, nemlig Vera Lindström, Agnes Nørland, Valdemar Keller samt Hans

Dynesen. Tyler Film annoncerede filmen med to stillbilleder i *The Kinematograph* and *Lantern Weekly* den 4. september 1913. Længden angives til 2616 fod, hvilket stemmer fint med de tidligere nævnte længdeopgivelser fra konkursakten. Ligesom i Frankrig angives premieredatoen til den 13. oktober. I samme tidsskrift følgende nummer fra den 11. september finder man et udførligt referat og desuden er filmen annonceret endnu en gang med yderligere et stillbillede. Og i oktobernummeret af *Kinematograph Monthly Film Record* forekommer også et referat der dog er forkortet i forhold til det forannævnte. I det i Neapel udgivne *Cinema* annonceres filmen af Trans-Oceanic Films sammen med *Karen fra Gruben* i *The Motion Picture News* fra 6. december 1913. I en tidligere annonce i *The Moving Picture World* fra den 8. november 1913 findes der yderligere et stillbillede fra filmen, dog har man placeret Copenhagens logo ved det forkerte stillbillede: filmen blev annonceret sammen med en britisk film der kobles sammen med Copenhagens logo.

Det danske programhæfte der findes på Det Danske Filmmuseum indeholder synopsis og rolleliste, derimod ingen billeder. Formatet angives til 3 akter og 51 afdelinger. Følgende medvirker: Carl Hintz (Oscar Bentzen, bankdirektør), Dagmar Wildebrück (hustruen Anna), Valdemar Keller (deres søn Hjalmar), Agnes Nørland (Oda, gift med Hjalmar), Vera Lindström (Fulvia), Torben Krarup (Ørnen), Vilhelm Schultz (Uglen) og som detektiven Gorki, Hans Dynesen.

Hjalmar, der er kasserer i faderens bank, lever et særdeles vidtløftigt liv som han finansierer gennem sin virksomhed som gangsterleder. Ingen i banden kender dog hans identitet. Da det lykkes Fulvia at finde ud af hvem han er, tages hun til fange af Hjalmars medhjælper Uglen og Ørnen. Sidstnævnte er forelsket i Fulvia og det lykkes hende efterhånden, at få ham til at slippe hende fri. Samtidig gennemfører Hjalmar et kup mod faderens bank

og politiet med detektiv Gorki i spidsen tilkaldes. Efter stridigheder indbyrdes i banden og med Fulvias hjælp afsløres alle, til sidst også Hjalmar.

Af handlingsreferatet fremgår det, at Copenhagen holdt sig til en velprøvet dansk filmgenre, samtidig med at de ledende selskaber, f.eks. Nordisk og Svenska Bio, indspillede film som hhv. *Atlantis* og *Ingeborg Holm*. De selskaber der havde ressourcer til at satse på den ny tids litterære film i kostbare indspilninger kunne fortsat tjene penge, også i krisåret 1913, mens de som kun kiggede bagud på gamle succesmønstre hurtigt bukkede under i den benhårde konkurrence. Nøglen til international fremgang lå i at få kontrakt med de ledende distributører - og hos dem var det den nye type af såkaldte forfatterfilm der talte. Desuden havde Tyskland, som tidligere havde været det store sikre marked, nu fået sine egne instruktørbegavelses som Franz Hofer og Max Mack og stjerner som Asta Nielsen og Paul Wegener. Og flere af de store teaternavne som f.eks. Max Reinhardt arbejdede af og til med film.

Copenhagen knyttede fra starten en række skuespillere til sig. I den store præsentationsbrochure finder man følgende portrætterede: Kate Fabian, Esther Frank, Elna Helliger, Olga Hofman, Ellen Jacobsen, Lilli Jansen, Alma Jensen, Olivia Klingspor, Vera Lindström, Agnes Nørland, Agnete Poulsen, Anni Sønderby, Dagmar Wildenbrück, Tove Wennerwald, Knud Almar, Hans Dynesen, Hjalmar Grønning, Marius Hansen, Johan Jensen, Valdemar Keller, Torben Krarup, Kay Lauritzen, Johannes Lennøe, Hannibal Nielsen, Parly Petersen, Wilhelm Schultz, Fritz Stannis, Knud Sørensen og Paul Welander. Senere engageredes Knud Bærentzen, Carl Hintz, Tolva Jacobsen og Axel Matzon, hvilket fremgår af programhæftet til *Karen fra Gruben* og *Gorki*. Blandt fordringejerne i konkursakten er samtlige ovennævnte, foruden Julius Höier Christensen, Marius Egeskov, Agnes Jørgensen og Aage Welblund.

Epilog

Da striden omkring Copenhagen var hedest, lod O.E. Nathansohn i al ubemærkhed en lille annonce indrykke i Berlingske Tidende (d.8. oktober 1913) hvor han efterlyste 'Filmsmanuskripter, gode, ønskes.

O.E. Nathansohn, Thorvaldsensvej 11.' I et interview med Samuel Nathansohn fik Carl Th. Dreyer en fyldig redegørelse for planerne (Ekstra-bladet d. 28. oktober 1913):

Ja, nu begynder vi altsaa igen. Der er jo ingen Grund for os til at ligge stille. Saa snart vi var blevne fri af Copenhagen Films Co, indrykkede vi Annoncer angaaende Køb af Manuskripter, og vi har erhvervet os et par meget spændende Filmsudkast. Det ene er forfattet af en Nordmand. Til det andet er et lovende Talent, Vilhelm Andersen, Søn af Forfatteren til 'Pigernes Jens', Ophavsmanden. Af Copenhagen Films Co. har vi til en samlet pris på 2010 Kroner købt et Fotografiapparat og en af de stærke Projektører, der anvendes ved Filmsoptagelse. Nu mangler vi bare et Atelier. Vi var ude efter 'Sommerlyst', men det blev lejet af en anden. Vi havde ogsaa tænkt at leje Dekorations-Firmaet Hjarne & Co.s Atelier, men de forlangte, at vi skulle købe det, og det vil vi ikke. Vi har i Sinde, belært af vor Erfaring fra Copenhagen Films Co., at gaa yderst forsigtigt frem. Hvad vi agter er blot af optage 10-12 gode Negativer om Aaret og saa skaffe disse fordelagtigt afsatte i Udlandet.

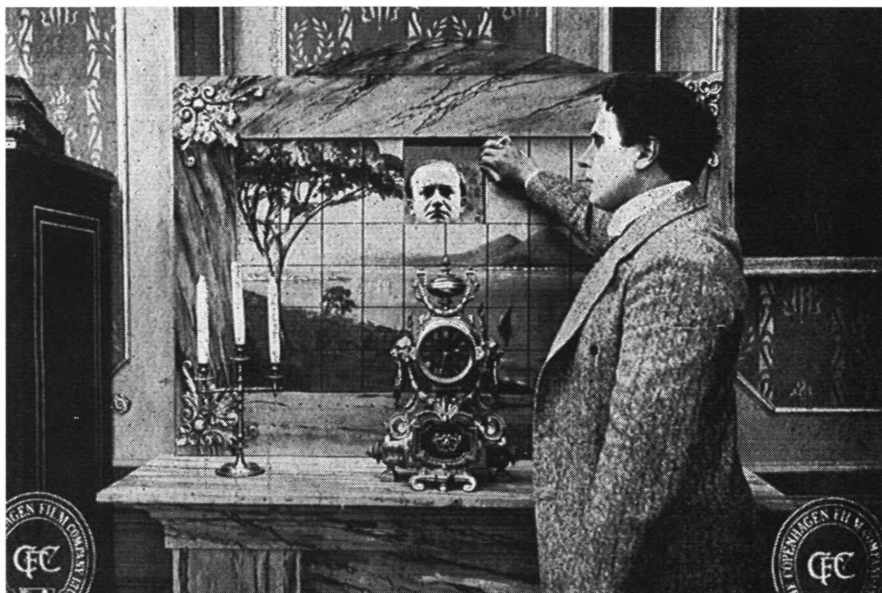
På Dreyers spørgsmål om hvordan det gik med at engagere skuespillere efter konflikterne omkring Copenhagen, svarede Samuel Nathansohn, at byen vrimlede med arbejdsløse skuespillere, og han fortsatte:

Vi forhandler netop i disse Dage med en svensk Løjtnant Clerk (Sic! af Klercker), som har været Instruktør hos Pathé frères. Han skal være kunstnerisk Leder. For øvrigt engagerer vi de Skuespillere, vi har Brug for, pr. Rolle.

Nogle uger senere (den. 18. november) skrev Folkets Avis om Nathansohns nye planer:

Med nogen Undren maa man saaledes betragte den fra 'The Copenhageners Films Co.' saa sørgeligt bekendte 'Generaldirektør' Nathansohns sidste Filmsselskab. Han har nemlig begyndt igen ude paa det gamle Banegaardsterræn, og hans gamle Skuespillere, der en skønne Dag blev sat paa Gaden, spørger med god Grund, hvor den nye Driftskapital er kommen fra?

Det atelier som omtales i artiklen er sikkert det som tidligere tilhørte

Fra 'Gorki'. Valdemar Keller taler gennem en hemmelig luge med Torben Krarup.

A/S Dansk Film, et selskab der blev dannet i marts 1913, men holdt op med at producere allerede samme efterår. Da havde man indspillet to film. Ateliersen på det gamle bane-gårdsterræn, på den såkaldte 'Svine-ryggen' omtaltes også i en notits i Filmen (vol. 2 nr. 5), som også meddelte, at selskabet 'bærer det flotte navn 'Royal''. Selskabets virksomhed resulterede i sandsynligvis ikke i nogen færdige film, men derimod findes som sagt i samlingen fra Olivia Nathansohn et antal stillbilleder fra indspilninger af i det mindste én film.

Epilogen udgøres af en lille annonce i Filmen (vol. 3, nr. 12, 1. april. 1915) som kort og godt lyder: 'Atelier til salg med Dekorationer, rigeligt indlagt elektr. Lys, Påklædningsværelser og Oplagsbygning, beliggende Gl. Jernbane-Terræn. Henvendelse Telefon Nora 482.' Telefonnummeret gik til O. E. Nathansohns lejlighed. Efter uden held at have forsøgt sig med to forskellige filmselskaber forlod O. E. Nathansohn filmbranchen for altid. Det var ikke bare Royals atelier der blev afhændet foråret 1915, for også Biografen på Gammel Kongevej blev solgt. Nathansohns karriere i filmbranchen som hermed var definitivt afsluttet, er som sagt kun en ydmyg fodnote i historien om dansk stumfilm. Hans skæbne har dog en slags eksemplarisk karakter, og han er i høj grad repræsentativ for en ganske bestemt fase i branchens udviklingshistorie. Sammen med Nathansohn forsvandt i sammenhæng med omstrukture-

ringerne i 1913, en hel generation af pionerer, såvel som alskens lykkejægere, der var blevet draget til filmen i slipstrømmen fra dansk films store succes. Efter en tid var det kun de gamle solide selskaber som overlevede branchens omstrukturering. Og yderligere nogle år senere detroniseredes Nordisk Films Kompani fra positionen som et verdensmarkedets ledende filmselskaber.

Man kan vanskeligt overvurdere den betydning dansk film spillede for udviklingen af en dreven og effektiv fortællestil i de år hvor den lange spillefilm slog igennem og for altid definerede film som et fiktionsmedie med biografernes program-sætning fokuseret på én film. Selv hvad angår nye stofområder gik dansk film i brechen da katastrofe- og sensationsfilmen med kriminalitet og erotik som dominerende ingredienser introduceredes over en bred front. Og i danske atelierer indledte nogle af de allerstørste filmpersonligheder deres karriere. En filmkultur som frembringer instruktører som Benjamin Christensen og Carl Th. Dreyer og skuespillere som Asta Nielsen og Valdemar Psilander hører hjemme i filmhistorien ikke på grund af en kurios fodnote som denne, men på grund af de overskrifter dansk film har bidraget med.

Noter 1. De økonomiske detaljeoplysninger er hentet fra Københavns konkursakter på Landsarkivet i København. Arkivbaggrunden er Landsover- samt Hof- og Stadsretten, Skiftekommissionen, Afd. N, Protokoll 4 nr. 14 (Skiftedokument).